

ZBOJNÍCKA TEMATIKA, BOJ PROTI UTRPENIU V SVK A ČR ROMANTICKEJ LIT.

- A) Poukáž na východiská romantického vedomia (utláčanie, maďarizácia)
 B) Zbojnícka tematika: J. Botto – Smrť Jánošíkova, S. Chalupka – Branko, J. Kráľ – Zverbovaný, K.H. Mácha – Máj,
 C) Kauzálné vzťahy v jazyku, uplatnenie v štýle
 D) Prečítať ukážku a zhrnúť hlavné myšlienky do súvetia

A) SPOLOČENSKÁ SITUÁCIA: v 30. rokoch zasahujú revolučné udalosti aj hospodársky zaostalé Slovensko, patriace do Uhorska. Na čele hnutia stála stredoveká šľachta a zemianstvo, lebo v Uhorsku nebola silná buržoázia. Malo národnoslobodzovací charakter (bojovali za samostatnosť Uhorska proti Rakúsko - Uhorsku. Na čele hnutia bol Lajos Kossuth. Pod jeho vplyvom rastie maďarský nacionalizmus. Radikalizujú sa najmä maďarské snahy o osamostatnenie, Slovensko sa tak ocitlo pod dvojakým útlakom: národnostným zo strany Maďarska (**násilná maďarizácia**) a **hospodársky útlak** zo strany **Rakúska**. Toto ovplyvnilo program novej generácie - **Štúrovci**.

V roku 1829 na BA lýceu vzniká **Spoločnosť česko-slovanská**, zakladateľ Karol Štúr a Samo Chalúпка. Spoločnosť bola spočiatku *študentským samovzdelávacím spolkom*. Po príchode L. Štúra sa však jej program zmenil na *národný a politický* (študenti prehlbovali vlastenectvo, dôkaz - vychádzky na Devín, kde na znamenie vernosti slovanstva prijali účastníci ku krstnému menu aj symbolické slovanské, napr. Štúr = Velislav). Pri tejto príležitosti sa prehlbovalo Slovanstvo. V roku 1873 Spoločnosť česko - slovenská zaniká, práve z dôvodu zmeny programu zo vzdelávacieho na politický. Vedúce osobnosti začali pracovať na **BA lýceu na Katedre reči a literatúry česko-slovenskej**. Vedúcim katedry bol Palkovič, zástupcom Štúr. Za vlasteneckú činnosť L. Štúra z katedry odvolali, jeho najhorlivejší prívrženci demonštratívne odišli z BA do Levoče. Pri tejto príležitosti J. Matúška napísal báseň **Nad Tatrou sa blýska**, ktorá sa stala našou hymnou a Janko Kráľ dielo Duma bratislavská.

Jednou z prvoradých úloh L. Štúra bolo definitívne vyriešiť problém spisovnej slovenčiny tak, aby bol prijateľný nielen pre katolícku väčšinu, no i pre evanjelikov a priblížil sa viac ľudovej reči.

V **júli 1843** sa na fare v **Hlbokom** stretli **Štúr, Hurban a Hodža** a došlo k dohode o uzákonení spisovnej slovenčiny. Túto dohodu **schválil** aj **Ján Hollý**. Základom sa stalo **stredoslovenské nárečie** na **fonetickom princípe**. Spolok **Tatrín** podporil uznanie spisovnej slovenčiny a vydával knihy v tomto jazyku. Prvou knihou v štúrovčine sa stal **2. ročník Almanachu Nitra**. Proti uzákoneniu spisovného jazyka ostro vystúpil **Ján Kollár** v článku *Hlasové potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky*, ale jeho názory neboli akceptované.

Na rozdiel od *západných* literatúr kde prevládajú predovšetkým *city*, u nás prevláda **láska k vlasti, k národu** a slovenský humanizmus, prevažuje **ľudová slovesnosť**. Ideový a umelecký program sformuloval K. Kuzmáni (bol odporca klasicizmu). Hlavným druhom slovenského romantizmu je **lyrika**. Vznikajú nové žánre: **duma** (úvahová báseň), **krakoviak** (dodržuje sa počet slabík), ponášky na ľudovo piesne a **balady**. Ľudová slovesnosť sa stala základom slovenského romantizmu. Ďalej je to **veršovaná lyrika**, má dej a je popretkávaná lyrickoepickými reflexiami. Básnik takto priamo zasahuje do deja a komentuje ho. Rozvíja sa aj próza, najmä **historické povesti** a kratšie prózy zo súčasného života, ktoré majú satirický podtón. Oslabená črta titanizmu. Dramatická tvorba je v romantizme zanedbávaná. V slovenskom romantizme na rozdiel od svetového romantizmu nad osobnými citmi vyhrala **láska k vlasti**, autori zdôrazňujú význam ľudovej slovesnosti

ZNAKY SLOVENSKEHO ROMANTIZMU (1830 – 1850):

- 1) silný vplyv *ľudovej slovesnosti* (zdobneniny, opakovania, epiteton), návrat k slovanským žánrom, odklonenie od antiky
- 2) využíva sa *národný jazyk*, často *ľudová reč*
- 3) druhový a žánrový *synkretizmus* (stieranie hraníc medzi lyrikou a epikou, spájanie žánrov, prekrývanie prvkov)
- 4) základný romantický konflikt je v *rozpore medzi snom a skutočnosťou*
- 5) nástrojom poznania je *fantázia*
- 6) odklon od rozumu, návrat k *citom*, iracionalizmus, zdôrazňovanie citov
- 7) romantické prostredie je *netypické pre bežný život*
- 8) žánre: *balada, básn. poviedka, lyricko-epicko-reflexívna skladba, balada, povesti, pieseň*
- 9) vo filozofii sa prejavuje *idealizmus* (potláča materiálnu stránku sveta a zdôrazňuje duchovnú, zakladateľ Hegel)
- 10) *odsúdenie titanizmu* (okrem J. Kráľa)
- 11) čerpajú predovšetkým z *minulosti* (VM, Jánošík, Matej Korvín, vojny proti Turkom)
- 12) súčasnosť zobrazujú ako obdobie neslobody, v budúcnosti vidia realizáciu ich ideálu
- 13) významnú úlohu vo vzťahu k postavám zohráva *príroda*
- 14) boj dobra a zla, boj medzi slobodou a útlakom
- 15) *sylabický veršový systém* (rovnaký počet slabík vo verši), verše združené rýmom, v polovici verša zvuková pauza (cezúra)

Stavba literárneho diela:

- 1) Využíva sa umelecký štýl, je doplnený o prvky hovorového štýlu
- 2) Predstavitelia zobrazujú všetky spoločenské vrstvy
- 3) Spisovatelia využívajú harmóniu kontrastov

HRDINA:

- 1) zobrazenie *výnimočného človeka* (zbojník, žobrák, pútnik) vo *výnimočnom prostredí*
- 2) postavy majú často *autobiografické* prvky, stotožnenie autora s postavou – *autoštylizácia*
- 3) nový typ hrdinu (kolektívny hrdina) - človek *v rozpore so spoločnosťou, individuálne sa búri* proti spoločnosti
- 4) hrdina býva *tajuplný*, často *nepochopený* vonkajším svetom
- 5) hrdina je *ovládaný silnými vášňami*, túži po *plnosti života a láske, slobode, mieri*
- 6) romantický hrdina chce *vykonať romantický čin*, pri uskutočnení svojho ideálu však väčšinou *zomiera*
- 7) hrdina je *osamelý*, prejavuje sa *pesimizmus*
- 8) *mesianizmus* (keď si nepomôžeme sami, pomôže Boh)
- 9) *pesimizmus* - hrdina sa cíti sám

POROVNANIE ROMANTIZMU S REALIZMOM:

ROMANTIZMUS

Kritický postoj k spoločnosti: individ. vzbura – **emocionálny**

Snové zobrazenie skutočnosti

Poézia – žánrový synkretizmus

Hl. postava: **individualista**, pomáha ľuďom, **titanizmus**,
vzbura 1 človeka voči spoločnosti

Predstava, sen, fantázia

Dôraz na **cít**

Hrdina je **zvláštny**

Tematika: **minulosť, prítomnosť, budúcnosť**

Žánre: **historická próza, balady, povesti, básne, piesne**

REALIZMUS:

Kritický postoj k spoločnosti: **racionálny**

Pravdivé zobrazovanie nedostatkov spoloč. (irónia, satira)

Próza (poviedka, novela, román)

Hl. postava: **obyčajný človek**, autori zobrazujú „**typické**
charaktery v typických okolnostiach“

Skutočnosť, realita

Dôraz na **skúsenosť**

Hrdina je zo **všetkých spoločenských vrstiev**

Len prítomnosť

Žánre: **román, poviedka, novela**

ŠTÚROVCI: vystúpili v 40. rokoch 19. storočia, boli 1. slovenskou generáciou, ktorá vystúpila so samostatným národným, politickým a kultúrnym programom. Ich organizačným základom bol spolok: Spoločnosť česko - slovenská, tj. študentský spolok pri evanjelickom lýceu v Bratislave. Základ národa videli Štúrovci v ľude - chceli mu pomôcť hospodársky, sociálne a spoločensky a chceli ho národne uvedomiť. Preto žiadali predovšetkým zrušenie poddanstva, zlepšenie stavu poľnohospodárstva, zakladanie priemyslu a škôl. Prakticky pomáhali pri zakladaní gazdovských spolkov, spoločných pokladníc, nedeľných škôl, zakladali čítárne a divadlá. Vytvorili spisovnú slovenčinu, ktorou zjednotili katolíkov a evanjelikov v národnej práci. V novej učebnici vytvorili podľa vzoru ľudovej poézie diela ľudu blízke, a predsa vysoko umelecké.

Ich politickým cieľom bolo uznanie zvrchovanosti slovenského národa nad slovenským územím, správa tohto územia a uznanie slovenčiny ako reči národnej a vyučovacej. Pre svoje ciele sa neváhali chopiť zbrane. V roku 1848 zorganizovali ozbrojené povstanie, keď im však otcovia maďarskej buržoáznej revolúcie nechceli priznať národné práva, dali sa na stranu reakčnej Viedne. Tá však sľuby nespĺnila, a tak sa povstanie skončilo neúspechom.

Celkové štúrovské obdobie trvalo od 40. – 70. rokov 19. storočia. V národnej literatúre tvorili a medzi štúrovcov sa zaraďujú: **Ľudovít Štúr, Samo Chalupka, Andrej Sládkovič, Janko Kráľ, Ján Botto, Ján Kalinčiak.**

B) ČESKO: KAREL HYNEK MÁCHA: otec mlynár, matka z hudobn. rodiny, veľa čítal svetových romantikov, ochotník v divadle, obdivoval prírodu, hrady, zrúcaniny, čo zanechalo stopu na jeho tvorbe. Ochorel na nákazlivú chorobu a ako 26 ročný náhle zomrel. Najvýraznejšia osobnosť českej romantickej literatúry, spisovateľ, herec.

- **MÁJ:** vrcholné dielo, básn. skladba, 4 spevy a 2 intermezzá (odbočenia). Téma: láska, ktorá vedie k vražde vlastného otca. Idea: sláviť májovú krásnu prírodu a lásku. Dej: príbeh „strašného pána lesov“ zbojníka *Viléma* a jeho milej *Jarmily*, pôsobivý opis májovej prírody, krásne dievča čaká na brehu jazera svojho milého, no miesto neho príde posol na člne, ktorý jej oznámi, že Vilém je uväznený a zajtra ráno ho majú popraviť, zavraždil totiž Jarmilinho zvodcu, a netušil, že smrťou trestá vlastného otca. Vilém vo väzení rozmýšľa nad svojím životom, spomína, ako ho otec vyhnal z domu a dal sa k zbojníkom, neverí vo večný život. 1. intermezzo: zjavujú sa duchovia a vítajú ho medzi seba. Poprava, Vilém sa lúči s milovanou krajinou a usedavo plače, kat mu odtne hlavu, mŕtve telo ešte lámu na kolese. 2. intermezzo: Vilémovi druhovia sedia okolo 100-ročných dubov a nariekajú nad jeho smrťou. Básnik po 7 rokoch prichádza na popravisko, nachádza lebku a kosti, ničotný pozostatok voľakedy slávneho zbojníka.

- **Cikáni** - román, **Marinka, Křivoklad, Cikáni, Budoucí vlast', Lumír, Ťažkomyselnosť...**

B) SAMO CHALUPKA: mladší brat Jána Chalupku, študoval na BA lýceu, neskôr na univerzite vo Viedni, najstarší básnik Štúrovej školy, 1 zo zakladateľov Spoločnosti česko – slovenskej. Po otcovej smrti bol do konca života farár v Hornej Lehote. Jeho tvorba odráža jeho vlastenecké cítenie, boj za slobodu, za dôstojné postavenie človeka zbaveného útlaku. Do básnickej zbierky **S P E V Y** patria: **Likavský väzeň, Kráľohofská, Junák, Boj pri Jelšave, Turčín Poničan, Mor ho!**

- **BRANKO:** protiturecká tematika. Veršovaná povesť o zvolenskom zbojníkovi podobnému Jánošíkovi. Námet k tejto básni našiel v historickej povesti o zbojníkovi Brankovi, ktorý žil ešte pred Jánošíkom. Bojoval proti Turkom a nakoniec v boji zomiera. Jeho slová, ktorými sa lúči zo životom má Chalupka na náhrobnom kameni: „*V pravde žil som, krivdu bil som, verne národ svoj ľúbil som. To jediná moja vina a okrem tej žiadna iná.*“. Ide o oslavu slovenského odboja. „*Vo Zvolene zvony zvonja, za Zvolenom Branka honia. Honia, honia durným honom, po doline hore Hronom.*“

- **MOR HO!:** najznámejšia báseň – hrdinský hist. epos, napísaný v ľudovom jazyku. Námet našiel v šafárikových Dejinách slovenskej reči a lit. tam, kde kmeň Limigantov napadol vojsko rímskeho cisára Konštantína. Chalupka považoval tento kmeň za Slovákov, konkr. v texte rozlišuje pojem Sloven = Slovák a Slovan. Skladba má jednoduchú dejovú líniu. Ideou je sloboda a vlastenectvo. Vyzýva tu do boja proti národnostnému a sociálnemu útlaku. Dejový základ vychádza z historickej udalosti. Autorovi však nešlo o historickú vernosť, ale o oslavu hlbokého vlasteneckého citu, boja za slobodu národa. Preto báseň oduševňovala i ďalšie generácie. Slová Mor ho! sa stali heslom bojovníkov SNP. V básni vyzdvihol vlastnosti Slovákov: pohostinnosť, mierumilovnosť, pracovitosť. Odsudzuje tu hanobenie a zotročovanie národov. Autor opisuje slovenský kraj, vyjadruje boj za slobodu, oslavuje slobodu, národnú hrdosť, rovnosť medzi ľuďmi, lásku k národu. Ide tu o nerovný zápis, kde Slovania zomrú, no stávajú sa morálnymi víťazmi. Nachádza sa tu množstvo úvah (o obsahu národnostného programu, myšlienka veľkosti obete za národ, večnej pamiatky za padlých za národ, myšlienka, že radšej zomrieť, ako žiť v otroctve). Hrdina je kolektívny = družina, vystupujú a rozprávajú ako jeden. DEJ: príchod slovenskej družiny k Dunaju, vyjednávanie s cisárom, neprijatie jeho potupných podmienok (prišli v dobrom, ponúkali mier, on ich chcel zotročiť), nasledoval boj a smrť všetkých bojovníkov, podľahli obrovskej presile. Cisára víťazstvo netešilo, stratil príliš veľa bojovníkov. (báseň netreba vedieť)

*Zleteli orly z Tatry, tiahnu na podolia,
ponad vysoké hory, ponad rovné polia;
preleteli cez Dunaj, cez tú šírú vodu,
sadli tam za pomedzím slovenského rodu.*

*Duní Dunaj a luna za lunou sa valí:
nad ním svieti pevný hrad na vysokom bralí.
Pod tým hradom Riman—cár zastal si táborom:
belia sa rady šiatrov d'alekým priestorom.
Pokraj tábora sedí cár na zlatom stolci;
okol neho cárska stráž, tuhí to paholci;*

*A pred cárom družina neveliká stojí:
sú to cudzí víťazi, každý v jasnej zbroji.*

*Pobelavé kaderie šije im obtáča,
modré ich oči bystro v okolo si páča.
Rastom sú ako jedle, pevní ako skala,
zdalo by sa ti, že ich jedna mater mala.*

*Hoj, mor ho! detvo môjho rodu,
kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu:
a čo i tam dušu dáš v tom boji divokom:
Mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom.*

- **BOJ PRI JELŠAVE:** protiturecká tematika. Slováci víťazia nad Turkami. „*Poniže Jelšavy, zelené moravy, a na tých moravách vejú dve zástavy. Nad jednou zástavou, blyští sa kríž svätý, pod krížom slovenské, šíkom stoja čaty.*“

- **PIESEŇ O JÁNOŠÍKOVI:** jánošíkovská tematika

- **JUNÁK:** jánošíkovská tematika. Jánošík a hŕni chlapani bojujú proti pánom, všetci v boji padnú, ale autor verí v obnovenie jánošíkovského odboja.

- **LIKAVSKÝ VÄZEŇ:** jánošíkovská tematika. Uväznený Jánošík uvažuje o svojom osude. Ani v ťažkej situácii neupadá do beznádeje, verí že sa mu podarí z väzenia dostať na slobodu, aby opäť mohol okolo seba zhromaždiť junákov – bojovníkov. Celý dej sa odohráva v okolí hradu, kde sa odvíja hlavný osud hrdinu.

- **KRÁĽOHOLSKÁ:** jánošíkovská tematika. „*Na Kráľovej holi jasná vatra svieti; okolo tej vetry dvanásť hŕnych detí.*“ Spojil jánošíkovský motív s ťažkým položením národa a vyzýva súčasníkov, aby povstali proti krivde. Opisuje Jánošíkovu družinu 12 zbojníkov ako bojovníkov za národnú slobodu. Sedia okolo vetry (vatra je symbolom slobody) na Kráľovej holi. V lesoch sa cítia byť slobodní. V kontraste opisuje obraz slovenských dedín. V 1. časti zobrazuje zlú situáciu na SVK: „*V tom našom národe, zle to tam nedobre. Krivda na stôl sadla, pravda u dvier žobre.*“ V 2. časti vyzýva do boja: „*Do zbroje! Kto si syn svojho národu hodný, abože mi zahýň, abo bud' slobodný.*“

- **Turčín Poničan:** zobrazuje mladého Turka, ktorého ako malého ukradli zo SVK a vychovali z neho bojovníka. Tento spolu s ostatnými prichádza SVK a po bojoch a berie so sebou staršiu slovenskú ženu ako vychovávateľku pre svojho syna späť do Turecka. Keď večer uspávala jeho syna, túto pieseň už niekde počul. Nakoniec sa zistilo, že ona je jeho matka. Ponúkal jej všetko bohatstvo, aby s ním zostala. Ona však odmieta, pretože chcela ísť späť na SVK. Láska k vlasti tu víťazí nad bohatstvom i materinskými citmi. „*Skočil Turčín bystrým skokom, do jelšiny nad potokom. Našiel on tam starú ženu, medzi krovím učupenú.*“

B) JANKO KRÁĽ: najvýraznejšia a najzaujímavejšia osobnosť slov. romantizmu, najrevolučnejší. Študoval na lýceu v KK a Levoči, pôsobil ako pomocník vo viacerých advokátskych kanceláriách. Organizoval odchod z BA do KK (protest proti zosadeniu Štúra z pozície profesora na BA lýceu) napísal vtedy báseň **DUMA BRATISLAVSKÁ**. Počas revolúcie burcoval ľud a organizoval dobrovoľnícky oddiel, po revolúcii úradník na viacerých miestach. Jeho tvorba vychádza z ľudovej poetiky, preberal z nej celé námety a napodobňoval ju aj v oblasti formy (používal jednoduchý rým a rytmus, ktorý pripomínal ľudovú pieseň). Na všetky udalosti reagoval poézou, nespokojnosť vyjadroval v baladách. Bol vo väzení v Šahách, zomrel v ZM.

- **ZVERBOVANÝ:** balada, hl. postavou je dedinský mládenec, ktorý sa vzpiera svojmu osudu, sedí uzielený v krčme, kde sa veselia 7 ZVERBOVANCI. Zaliečajú sa mu slovami: „*Dostaneš šabličku - zelený dolomán, zvrhneš kabaničku a budeš veľký pán, budeš sa na koni jak vicišpán nosiť.*“ Matka i milá ho odhovárajú od tohto úmyslu, no svoje rozhodnutie nezmení. Chce zmeniť svoj život. Vyjadruje myšlienku o práve každého človeka na slobodu a šťastie. Verí v zmenu spoločenského systému. Zrazu ho podnapitého schytia husári a on s výkrikom: „*Či to má vždy tak byť, ako dosiaľ bolo?*“ sa nechá zverbovať. Balada je dramatizovaným výjavom ľudového života. Básnik tu vystihuje život ľudu cez vojnu, keď chodili vojaci a verbovali mladých junákov.

- **Zabíty:** píše o silnej láske Janka a jeho dievčiny. Javor pod ktorým spolu sedávali, vyschne skôr ako ich láska zanikne. Ich láska je tvrdšia ako kremeň. Janíka raz pri pasení oviec zastihol silný vietor a mráz. Janík hovorí, aby nezničil všetko, aby nechal aspoň pár kvietkov. Na druhý deň sa vrátili ovce bez Janíka. Dievčina po horách, lúkách behala na Janíka volala. Už aj tráva vyschla, po ktorej chodili i javor, pod ktorým sedávali už vyrúbali až potom ho na nábreží našli. V ruke mal fujaru, na tvári ľaliu a na srdci pivóniu. Teda jeho myšlienka, že ich láska bude trvať dlhšie ako javor bude stáť, sa splnila. Myšlienka: lásky, vernosti, citového života človeka v súlade s prírodou.

- **Zakliata panna vo Váhu a divný Janko:** romantická balada, ako 1 z prvých v spisovnej slovenčine. Vychádza tu z ľudovej slovesnosti o panne. Tú mohol vyslobodiť iba ten, kto o polnoci bude stáť na brehu rieky, no musí mať prevrátené veci na ruby. Panna zláka nešťastného mládenca do hĺbín rieky, ten si zabudne prevrátiť šaty, pannu neodklial. Ráno ho nájdu na brehu mŕtveho. Túto povesť vložil autor na úvod a záver, medzitým predstavil Liptov, svoj rodný kraj, slobodný život na salaši a sám seba, nepokojného, blúdiaceho, hľadajúceho zmysel života. Hrdina je odhodlaný bojovať s prekážkami aj za cenu vlastného života. Janko: odlišuje sa od dedinčanov svojou výnimočnosťou a dobrovoľnou samotou. Je hrdý, smelý, individualista. Neváži si svoj život, nemá priateľov, blúdi krajom v čiernych šatách. Má intenzívny pocit smútku. Janko sa rozhodne zachrániť zakliatu pannu, aby si ho ľudia vážili. Pozná podmienky úspechu - musí všetko, čo má na sebe obrátiť na ruby. Zabudne však na meštek na tabak a zahynie vo vlnách Váhu. Vyjadril tu názor, že jednotlivec má len malú šancu na úspech, pre svoj ideál musí byť pripravený obetovať aj život. Má alegorický a symbolický charakter: *zakliata panna* = Slovensko, slovenčina, sloboda; *prevrátenie vecí* = zmena spoločnosti. Kráľ tu zobrazil túžbu po veľkom čine, ktorý nemohol zrealizovať, čím apeloval na revolúciu 1948, kedy Slováci chceli vydobýť slobodu, ale jej realizácia nebola úspešná.

- **Pán v trní:** balada, hlavný hrdina sa dopustil zločinu vraždy, na mieste činu zbadá stopy krvi, to miesto zarastá trnami, výčitky svedomia, zošalel, zaplietol sa do trnia, hádže sa tam ako vretenica, šalie od bolesti.

- **Povesť:** balada, je tu potrestaná neúcta k starobe, keď babka, ktorej jediným pokladom boli pátričky, krížik a modlitebná knižka, poprosí mladé dievčatá perúce šaty vo vode, aby jej podali pohár vody, lebo ona sa nevládze zohnúť. Vysmiejú ju, ona zomiera. Jej duša letí k Bohu, dievčatá nikdy viac nikto nevidel.

- **Orol vták:** oslava slobody a smútok nad jej stratou

- **Šahy:** najobširnejšia revolučná báseň

- **Krajinská pieseň:** privítal ňou revolúciu v r. 1848, prednášal ju, keď chodil po Slovensku a vyzýval ľud, aby povstal proti pánom. Bol presvedčený, že povstanie sa rozšíri a ľud bude panské majetky spravovať sám.

- **Jarná pieseň:** revolučná báseň, najkrajšia báseň slobode, ohlas na vypuknutie revolúcie, zamýšľa sa nad slobodou a vyzýva Slovákov do boja, obracia sa k všetkým slovanským národom, aby si vydobili slobodu a podali si svorne ruky.

- **Kvet:** V tejto balade autor opisuje žiaľ dcéry, ktorú chce matka vydať. Ona s tým nesúhlasí, vraj má čas na takéto rozhodnutie a že radšej bude húsky pást' a priedom upratovať, ako by sa mala za fúzatého chlapa vydať. Lenže jej mat' nehľadí na to, že jej dcéra bude nešťastná, ale na to, aké bohatstvo bude mať.

- **Dráma sveta:** najnáročnejšie a najzaujímavejšie dielo, cyklus básní dialogického charakteru, v ktorých sa autor zamýšľa nad históriou ľudstva, komentuje a hodnotí jednotlivé obdobia, zamýšľa sa nad vznikom a zmyslom života človeka, zaujímajú ho úloha vojny vo vývoji ľudstva, poslanie Slovanov, jednotlivé soc. skupiny, dobro a zlo, príčiny ich vzniku. Venoval sa najviac svojej dobe, úlohe moci a mocných v spoločnosti = Zloboh - Matternicha, ktorého obklopujú radcovia – čerti. Rozhovor medzi nimi, do ktorého vstupujú básnici a novinári - zamýšľa sa nad nimi ako nad ovládajúcou skupinou.

Otvorene poukazuje na prostriedky ako získať moc: získať dôveru ľudí- zneužiť ju- ľud udržať v nevedomosti, aby nebol si vytvoril vlastný názor- novinári majú prekrúcať skutočnosť- orientovať na nepodstatné javy- spoločnou úlohou odmietanie všetkého, čo je nové zobrazenie násilia, ktoré Zloboh používa proti ostatným, aby ľudí udržal v poslušnosti irónia a satira.

- **Výlomky z Jánošíkova:** romantický epos, zbojnícka tematika, myšlienka pomsty za skutky, ktoré spáchali páni
- **Tri vršky:** viera v slobodu národa, **Slovo:** koniec Bachovho absolutizmu
- **Duma dvoch bratov:** poprava revolucionárov
- **Bezbožné dievky:** zobrazuje dievčatá, ktoré chcú čarami získať Ženíčov

Balada - epický žáner ľudového pôvodu, dej má pochmúrny, tragický, vystupujú tu nadprirodzené bytosti, balada má tragický koniec, hrdina zahynie, alebo býva potrestaný, námety z ľudových povestí.

B) JÁN BOTTO: najmladší zo štúrovcov, študoval na evanjelickom lýceu v Levoči (tu si osvojil názory štúrovcov, ktorí sem prišli po zosadení L. Štúra z bratislavskej katedry), neskôr Zememeračské učentstvo v Pešti, pracoval ako zememerač. Písal poéziu, vynikol najmä v používaní alegórie (inotaj), orientoval sa na balady, dynamiku dosiahol stupňovaním hrôz.

- **SMRŤ JÁNOŠÍKOVA:** Bottova najväčšia básnická skladba (lyricko-epická, 9 spevov). Námetom sú predsmrtné vízie, smrť Jánošíka a smútok jeho družiny. Téma je utrpenie a útlak slovenského národa, ktoré autor priravnáva k väzeniu a poprave Jánošíka. Jánošík je tu symbolom slobody, jeho poprava symbolizuje stav po prehratej revolúcii. Napísal ju v dusnom ovzduší Bachovho absolutizmu. Botto neskladal svoj spev o Jánošíkovi podľa historických dokladov, ale Jánošíka poznal podľa toho, ako sa ľud o ňom vyjadroval, čiže podľa ľudového podania. Nie je to ani výlučne baladická, ani výlučne lyrická skladba. Je to svojrázny romantický epos, ktorý sleduje osud zbojníka a súčasne nastoľuje aktuálne sociálne a politické otázky slovenského národa. Báseň začína prológom, ktorý patrí k najsilnejším lyrickým výtvorom Botta i celej romantickej poézie. Kým v 1. časti predstavuje Jánošíka a jeho družinu ako hrdinských bojovníkov proti feudálom, v 2. časti sú v popredí jeho vízie o budúcnosti národa, v čom sa značí aj romantický konflikt medzi veľkými túžbami a tvrdou realitou, ktorá ich nedovolí uskutočniť. Autor verí v príchod mesiáša, záchrancu slovenského ľudu. Skladbu tvorí 9 spevov.
- **Predspev:** spôsobom alegórie matky a detí posielala svoje verše po Slovensku. Bojí sa, že je to zakliata krajina a nenájdu ozvenu. Stretnú sa však s hôrnymi chlapcami. Spolu idú po zboji a ukážu ľudu zakliatemu v porobe cestu k slnku slobody. Úvod ako predspev Smrti Jánošíkovej je obranou hôrných chlapcov a oslavou slobodného života.
- **1. spev:** je oslavou Jánošíka a jeho družiny. 12 zbojníci sedia pri vatre (symbol slobody). Jánošíkova družina žije slobodným životom. Vatra slabne, až zhasne. Svitá, no Jánošík neprichádza. Dozvedajú sa, že Jánošík je lapený.
- **2. spev:** hovorí o lapaní Jánošíka, vyjadruje smútok nad Jánošíkovým osudom, ktorého nepremôže sila, ale zrada. Páni ho mučia a obviňujú zo zbojníctva.
- **3. spev:** Jánošíka navštívi v podobe jeho milej duša ľadu vo väzení a lúči sa s ním.
- **4. spev:** je najpochmúrnejší, predsmrtné predstavy a úvahy Jánošíka, zbičovaný a v okovách, ale sníva, že je slobodný.
- **5. spev:** Jánošík si uvedomuje jeho neslobodu, uvažuje o voľnosti. Svitá na deň pre jeho smrť. Verí však, že nadíde čas odplaty a spravodlivosti. Jánošík sa ospravedľňuje za svoje činy, ale všetko robil iba preto, že nezniesol útlak poddaných.
- **6. spev:** Jánošíka vedú na šibenicu. Kňaz sa za neho modlí, no Jánošík mu káže, aby sa radšej modlil za ľud.
- **7. spev:** Jánošík sa lúči s krajinou. Smúti za ním na rakvu alebo i zem, no ľud verí, že Jánošík neumrel. Umiera však a ocitá sa medzi vílami. Tam sa dostanú iba nesmrteľní. Posol prináša milosť, no je neskoro.
- **8. spev:** Ľud je smutný a bez nádeje na lepšiu budúcnosť, rozpráva povesti o Jánošíkovi. Slovensko sa mení na zakliatu krajinu, ktorá čaká na svojho vysloboditeľa. Navodzuje situáciu po revolúcii.
- **9. spev:** Ľud nechce veriť, že Jánošík zomrel, ale veria, že sa dostal do neskutočného sveta. Je tu alegorický obraz Jánošíkovej svadby s kráľovnou víl, v ktorom Botto ukazuje budúce víťazstvo oslobodenej krajiny a ľudu. Je to dôkaz Jánošíkovej nesmrteľnosti. Kráľovná víl je symbol slobody a lepšieho života. Jánošík - symbol celého národa. Záver - autor si uvedomuje, že Jánošík obetoval svoj život za slobodu národa, ktorá je zmyslom ľudského bytia.
- **Žltá Palia:** balada, rieši tu mravný konflikt. Manželia si dajú sľub vernosti, ktorý sa nemá porušiť ani smrťou. Eva však daný sľub nedodrží a po Adamovej smrti sa vydá. Za morálny priestupok nasleduje trest. Mŕtvy manžel prichádza o polnoci po svoju nevernú manželku, ktorá zomiera v jeho náručí.
- **Margita a besná:** baladická príhoda o smrti siroty, ktorá musí zomrieť pre žiarlivosť macochy, viaže sa na dve skaly Strečnianskej doliny, kde preteká Váh. Žiarlivá macocha zhodila nevlastnú dcéru zo skaly do Váhu. Pod ťarchou výčítiek sa pomiatla a na tom istom mieste sama skočila do Váhu.
- **Kukučka** (ponáška na ľudovú pieseň), báseň **Orol**, balady **Dva hroby**, **Lucijný stolček**

C) KAUZÁLNE VZŤAHY V JAZYKU: *Kauzálne vzťahy?* príčinnno-následné, tj. každému javu predchádza nejaká príčina. *Príčinnosť (kauzalita):* používa sa na označenie súvislosti javov, z ktorých 1- príčina podmieňuje 2.- následok. Dôvodom je vonkajšia, často náhodná udalosť, ktorá je podnetom k iným udalostiam. Líši sa od príčiny, pretože ním môžu byť najrozličnejšie skutočnosti, ktoré nevyhnutne nesúvisia s ostatnými udalosťami, činmi. Príčina odpovedá na otázku:.. Prečo sa to stalo? následok na otázku: „Čo to spôsobuje (vytvára)?" Kauzálne vzťahy sa uplatňujú všade tam, kde je potrebné logické myslenie. Na kauzálnych vzťahoch je vybudovaný **ODBORNÝ ŠTÝL**.

Nájedme ich však aj v bežnej hovorovej reči a v ľudovej slovesnosti. Príčinnosť (kauzalita) je filozofická kategória na označenie nevyhnutnej genetickej súvislosti javov, z ktorých jeden - príčina podmieňuje druhý - účinok (následok).

Kauzálne vzťahy sa uplatňujú vo VÝKLADOVOM SLOHOVOM POSTUPE. Kauzálne vzťahy možno vyjadriť vetným členom (príslovkovým určením), vedľajšou vetou príslovkovou v podradovacom súvetí, priradovacím súvetím, ale aj jedným slovom (pojmom). Okrem základných vzťahov - príčina, dôvod, dôsledok - zaraďujeme ku kauzálnym vzťahom aj účel (cieľ) a podmienku. *Kauzálne vzťahy* - sa uplatňujú všade tam, kde sa pátra po príčinách a kde j treba logicky myslieť. Kauzálne začíname myslieť už v detstve, keď sa v istom veku začínajú pýtať prečo. Na tieto vzťahy občas natrafíme aj v beletrii a sú aj v ukážke:

„ja chodil po zbroji poľanou bezradnou“ ..... konštatuje som zbojníkom
„aby som zabudol o ťažkej nevôli“ ..... vysvetlené, prečo sa stal zbojníkom

Príčinné súvetie je spojenie 2 viet. ktoré sú v príčinnom vzťahu, pričom 2 veta uvádza príčinu prvej.

Dôsledkové súvetie - je spojenie 2 viet, ktoré sú v dôsledkovom vzťahu, pričom 2. veta uvádza dôsledok druhej

Hlavná myšlienka: „Jánošík vo väzení rozmýšľal nad osudom, zisťuje, že keby sa dal vrátiť čas, nič by nenechal, ved' bojoval za spravodlivú vec, necíti sa byť vinní a naopak má pocit, že súdiť by nemal jeho, ale jeho sudcov,"

Dôvod je vonkajšia, často náhodná udalosť, okolnosť, ktorá je podnetom k iným udalostiam. Pri vetnom rozbere sa zvyčajne nerozlišuje príčinný vzťah od vzťahu dôvodového, resp. následkový vzťah od vzťahu dôsledkového, lebo na odlišenie týchto vzťahov nie sú dostatočne výrazné formálne prostriedky (spojky). Preto sa termíny príčinná vedľajšia veta - dôvodová vedľajšia veta, príčinné priradovacie súvetie - dôvodové priradovacie súvetie zvyčajne chápu ako synonymické. Termínom dôsledkové priradovacie súvetie sa zasa rozumie také súvetie, v ktorom 2. veta vyjadruje dôsledok, ako aj súvetie, v ktorom druhá veta vyjadruje následok. Kauzálne vzťahy možno vyjadriť vetným členom (príslovkovým určením, ktoré má podobu predložkového spojenia), vedľajšou vetou príslovkovou v podradovacom súvetí, priradovacím súvetím, ale aj jedným slovom (pojmom). Okrem základných vzťahov - príčina, dôvod, dôsledok - zaraďujeme ku kauzálnym vzťahom aj účel (cieľ), podmienku a prípustku. Kauzálne vzťahy sa uplatňujú vo VÝKLADOVOM SLOHOVOM POSTUPE.